

Tolerantie als afwijking – de grenzen van verdraagzaamheid

Amsterdam, 13 juni 2016 – Karen Walthuis

Tolerantie. Ooit waren 'we' er zo trots op. Nu lijkt deze kernwaarde van 'onze' samenleving bedreigd te worden. Veel Nederlanders zien zichzelf als tolerant. Ze vrezen de intolerantie van de 'nieuwe Nederlanders': niet-westerse immigranten die hier al langer wonen, niet-westerse immigranten die nu aankomen en de grote groepen oorlogsvluchtelingen uit landen met een islamitische signatuur. Moeten we intolerant zijn voor intolerantie? Markeert onverdraagzaamheid van de ander de grens van mijn verdraagzaamheid?

Het is een vraag die momenteel speelt onder veel met vuur gevoerde discussies. Imams die hun gehoor in Nederland voorhouden dat moslims superieur zijn aan hen die de islam niet aanhangen, en oproepen om de Nederlandse maatschappij de rug toe te keren, baren mij zorgen. Ik schrik ook van de intolerante reacties van autochtone Nederlanders op iedere nuancering in het publiek gevoerde gesprek over Nederlanders met een niet-westerse achtergrond. In mijn beleving bedreigen beide fenomenen de vreedzaamheid en de samenhang in onze samenleving.

Om dat laatste te illustreren, geef ik u een voorbeeld. Ik stuurde de volgende tweet nadat de acteurs Nasrdin Dchar en Hannah Bervoets een oproep hadden gedaan om de verdraagzaamheid in Nederland een positieve impuls te geven: *Blij na kijken #Pauw dankzij inspirerende @Nasrdin Dchar, die oproept tot verbinding en verschillen vieren. #Samen1.* Hierop volgde een bombardement van tweets waarin mij verweten werd dat ik een weggijker, landverrader en policortrut ben en waarin mij een enkeltje Raqqa werd aangeboden. Uit de antwoorden op mijn vragen naar de reden om zo op mijn tweet te reageren, heb ik geleerd dat er angst onder schuilgaat. Angst om niet gehoord te worden, angst om kwijt te raken wat je hebt, angst voor het onbekende. Tweeters deden hun best mij uit te leggen dat moslims en verdraagzaamheid niet samengaan. Dat de islam in essentie onverdraagzaam is en daarmee alle moslims en dat we dat niet moeten tolereren in ons land. Ik kreeg linkjes naar allerlei artikelen toegezonden. Na een avondje lezen begon ik ook angst te voelen voor de dag dat 'de intolerante en gewelddadige moslims, die vrouwen en ongelovigen reduceren tot tweederangs burgers' de macht in ons land zouden overnemen. Dan zou ik kwijtraken wat mij lief is: mijn vrijheid om te zijn wie ik ben en te leven zoals ik dat wil.

De politicus die hier het hardst voor waarschuwt is Geert Wilders. In het laatste verkiezingsprogramma van zijn Partij Voor de Vrijheid staat: 'De islam is geen godsdienst, maar een totalitaire politieke ideologie met hier en daar een religieus tintje. Onze vrijheden en onze geschiedenis verplichten ons die ideologie te bestrijden, zoals we dat met alle totalitaire ideologieën moeten doen.' Voor deze partij(leader) is het duidelijk: er is maar een antwoord op de vermoedelijke bedreiging door onverdraagzaamheid en dat is onverdraagzaamheid.

Er zit een interessante *twist* in de kwestie verdraagzaamheid. Bescherming van 'ons grote goed verdraagzaamheid' leidt tot onverdraagzaamheid jegens potentiële onverdraagzaamheid. In concretere bewoording: 'Ik ben bang dat jij mijn vrijheid gaat beperken, dus beperk ik preventief die van jou'. Wordt hiermee niet precies die onverdraagzame samenleving gecreëerd waar we ons nou juist zo graag tegen willen beschermen?

Overigens heb ik ook persoonlijk mogen ervaren dat de tolerantie van Geert Wilders naar andersdenkenden niet zo groot is. Na enkele tweets van mijn hand met kritische noten over zijn uitspraken, ben ik geblokkeerd voor het twitteraccount @Geertwilderspvv. En ik ben niet de enige, is mij gebleken uit de reacties die ik kreeg op mijn tweet waarin ik dit vermeldde. Ik mag de tweets

van een politicus niet meer lezen, omdat ik vragen heb gesteld bij zijn ideologie, die eruit bestaat te waarschuwen voor totalitaire ideologieën. Een politicus, nota bene, die vrijheid (van meningsuiting) hoog in het vaandel, in de naam van zijn beweging zelfs, heeft staan! Ik vrees voor het lot van de verdraagzaamheid op de dag dat Geert Wilders de scepter over ons land zwaait.

'Ik ben tolerant voor andersdenkenden, zolang die hetzelfde denken als ik', is een devies dat ik ook meen te zien in de vraagstelling in praatprogramma's op televisie, zoals ten tijde van de vervolging van Ebru Umar in Turkije. Iedereen die kritiek durfde te hebben op de (toon van de) tweets van Umar - die ronduit beledigend waren voor president Erdogan en voor Nederlandse Turken - kwam in het beklagdebankje te zitten. Ook in literaire kringen zag ik deze beperkte verdraagzaamheid ten opzichte van andersdenkenden. Denk bijvoorbeeld aan het protest van Leon de Winter tegen de toetreding van Abou Jahjah tot 'zijn' fonds van De Bezige Bij.

In het huidige racismedebat verdragen verschillend denkenden elkaar helemaal slecht. Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan de agressiviteit in de Zwarte Pietendiscussie en de scheldkanonnades die Sylvana Simons over zich uitgestort heeft gekregen na haar toetreding tot DENK. Volkskrant journaliste Nadia Ezzeroili is in Nederland geboren, maar schrijft zich door de 'Nederlandse' houding ten opzichte van haar culturele achtergrond nu meer Marokkaanse te voelen. De intolerantie die zij ervaart in onze huidige samenleving ervaart Rob Waumans op zijn beurt van haar. Hij schrijft op 4 juni jl. in het NRC: 'Ezzeroili is een veel gehoorde stem in het racisme-debat en ik had iets doms gedaan: Ik had een weerwoord gegeven aan iemand die geen tegenspraak dulde. En ik was nog blank ook. En man. Kortom, de verpersoonlijking van eeuwenoude blanke overheersing.'

Het lijkt alsof we onderlinge verschillen in denken, uiterlijk en afkomst steeds minder verdragen en elkaar reduceren tot enkel dat 'anderszijn'. Individuen krijgen een identiteit toebedeeld als deel van een groep: 'de elite', 'de moslims', 'de joden', 'de blanke geprivilegieerden', 'de vluchtelingen', 'de gelukszoekers', 'de Marokkanen' en ga zo maar door. Het 'wij' van de bewoners van Nederland is in tientallen 'wij's' en daarmee 'zij's' uiteen gevallen. 'Zij' zijn de anderen, die niet tot mijn groep behoren en waar derhalve een bedreiging vanuit gaat. Xenofobie, angst voor het vreemde, ligt altijd op de loer. Onbekend maakt onbemind. De aanval is de beste verdediging, dus men doet de ander aan wat zij/hij niet wil dat haar/hem aangedaan wordt.

Voor elk van deze mechanismes heb ik een voorstel om uit de vastdraaiende spiraal van reciproque onverdraagzaamheid te komen. (1) We reduceren elkaar tot lid van een groep 'anderen'. Om deze stigmatisering en de bijbehorende vooroordelen te ontcrachten, stel ik voor dat we elkaar weer als individuen gaan zien. (2) Onbekend maakt onbemind, dus: leer jezelf en elkaar beter kennen. (3) Men doet de ander aan wat zij/hij niet wil dat haar hem aangedaan wordt; keer dit om en herstel daarmee de gulden regel in ere!

Ad 1. Iedereen is uniek én er zijn universele menselijke eigenschappen. Met onze kenmerken 'behoren' we tot bepaalde groepen en tegelijkertijd kunnen we binnen die groepen enorm verschillen van elkaar, terwijl we meer lijken op mensen uit een heel andere groep. Ik voel mij bijvoorbeeld meer 'gelijk' aan de gezinstherapeute met een *open mind*, die ik laatste ontmoet heb, dan aan menig Nederlandse vrouw, met wie ik de uiterlijke kenmerken van *Frau Antje* deel. Dat deze gezinstherapeute een hoofddoek draagt en Turkse ouders heeft en ik losse haren draag en Nederlandse ouders heb gehad, is minder relevant dan dat we het vermogen tot (zelf)reflectie en onze zorg over de polarisatie in de samenleving gemeen hebben.

Ad 2. Ik zou wensen dat meer mensen hun vermogen tot (zelf)reflectie zouden ontwikkelen. Door regelmatig stil te staan bij je eigen gedrag, gedachten en gevoelens, ze te observeren en er even over na te denken, leer je jezelf beter kennen. Zo kun je bijvoorbeeld ook je angsten onderzoeken en loslaten wanneer ze irreëel en contraproductief blijken te zijn. Net als je gedachten. Angst maakt dat

je je blik op de werkelijkheid versmalt en (onbewust) gefocust bent op het onderwerp van je angst. Zelfkennis vergroot je helderheid van waarnemen en denken. Je blik wordt breder en opener voor het zien van verschillende perspectieven. Hierdoor kun je 'de ander' ook beter zien en horen. In de ontmoeting verdwijnt de angst voor het vreemde. Bekend maakt bemind. Hoe vaak immers zeggen mensen, die alle moslims het land uit willen hebben, dat het niet geldt voor Mo waar ze altijd hun boodschappen doen, want dat is 'een goede'...!?

Ad 3. De gulden regel is de oproep tot compassie die in allerlei religies en culturen van over de gehele wereld en in alle tijden voorkomt: 'Wat jij niet wilt dat u geschiedt, doet dat ook een ander niet.' Verdraagzaamheid naar andersdenkenden kun je alleen geloofwaardig afdwingen, als je zelf het goede voorbeeld geeft. Daarmee wil ik overigens niet zeggen, dat je alles maar moet accepteren. Als de ander de gulden regel schendt, kun je hem een halt toeroepen door hem te wijzen op de effecten van zijn of haar gedrag. Wat nu echter gebeurt, is dat de gulden regel geschonden wordt, uit angst dat de ander de gulden regel zal schenden. 'Ik doe jou alvast wat ik niet wil dat jij mij doet, opdat jij mij niet doet wat ik niet wil.'

Hoe functioneel zou het zijn als kinderen in hun vorming de gulden regel meekrijgen. Dat ze daarmee opgroeien tot empathische volwassenen, voor wie verdraagzaamheid vanzelfsprekend is. Ik ben dan ook geen voorstander van onderwijs met een religieuze signatuur, waarin de eigen godsdienst als enige ware of superieure wordt voorgesteld. Om kinderen in staat te stellen hun aanleg voor tolerantie te ontwikkelen, is het zaak dat zij de boodschap meekrijgen dat er naast de eigen denkbeelden, gewoonten en kenmerken, andere zijn van gelijke waarde. Dat er meerdere perspectieven op het leven en de wereld mogelijk zijn. Als ze leren – of beter: niet afleren – zich te openen en vragen te stellen aan de ander, ontstaat er als vanzelf begrip voor de wereldbeleving van de ander. Als kinderen deze houding ontwikkelen, zullen ze elkaar niet diskwalificeren en stigmatiseren als volwassenen.

Nu denkt u mogelijk dat die tweeters toch een beetje gelijk hebben door mij 'naïef' te noemen. Immers, de praktijk laat zien dat er weinig volwassenen handelen naar de gulden regel, noch dat ze elkaar met een open geest en open hart tegemoet treden. En dan geef ik u gelijk. Het is kennelijk een lastige opgave. Dat is, vermoed ik, ook de reden waarom de gulden regel deel is van de beoefening van zoveel religies.

Vaak als ik de dialoog aanga met de schijnbare 'ander', blijkt dat we ook hetzelfde zijn; dezelfde wensen en behoeften hebben. Deze 'wij' wil graag de verworvenheden van onze Nederlandse maatschappij beschermen: Veiligheid, Vrijheid, Verdraagzaamheid, Solidariteit en Gelijkwaardigheid. En zijn dit niet ook precies de redenen dat vluchtelingen onze kant op komen? De angst om deze waarden te verliezen, leidt er nu dikwijls toe dat ze alvast bij het grof vuil gezet worden. Beschermen kan door ernaar te handelen. Laten we verdraagzaamheid praktiseren door het publieke roepoeterige debat in *soundbites*, te vervangen door een wezenlijke publieke dialoog, waarin vragen gesteld worden en er naar elkaar geluisterd wordt. Dan doen we elkaar en de samenleving recht aan.

Tot slot. Tolerantie is pas nodig als er sprake is van een ervaren afwijking van het normale. Dus als je alles en iedereen als vanzelfsprekend kunt laten zijn, als je alles 'normaal' vindt, is er geen tolerantie nodig. De mens heeft echter moeite met afwijkingen van dat wat voor hem normaal is. Een programmering die evolutionair gezien volstrekt logisch is, want oog voor de afwijking heeft de natuurmens geholpen te overleven. En doet dat nog steeds, bijvoorbeeld in het verkeer. In het sociale verkeer in onze moderne wereld is deze eigenschap echter vaak contraproductief. Tolerantie kun je ontwikkelen door jezelf te onderzoeken, irreële angsten los te laten en je met open geest en

open hart te verhouden tot jezelf en de ander. Dan wordt de ongevaarlijke afwijking als vanzelf normaal. En is verdraagzaamheid geen afwijking meer.

Amsterdam, 13 juni 2016

Door: drs. Karen Walthuis

Psycholoog, coach, trainer en schrijver van o.a. *Hoe word ik echt rijk? – een frisse kijk op ons moderne bestaan*

www.karenwalthuis.nl

karen@karenwalthuis.nl